

شمالی آذربایجان دؤولتی

و

جنوب مشالی مهاجرت

علی رضا اردیلی

هر بیر سیاسی - اجتماعی حرکت ین شانس لاری و شانس سیزلیق لاری اولور. دنیادا و بؤلگه ده اولان سیاسی ایدئولوژیک بلوک لانمالار و هر حقیقی یا فرضی قوهوم لیق، دوست لیق، دشمن لیک و رقابت، بیر ملتین ملی آزادلیق مبارزه سی منافی باخیمینیدان او ملته «شانس» یا «شانس سیزلیق» کیمی سایلا بیلر. مین بیر مثال دان بیری افغانستان اول بیلر. روس اشغالی زمانی آللهی تانیمایان مسکو رژیمی نین اشغالینا قارشی افغانلارا بوتون کاپیتالیست دنیا یاردیم ایتدیله. نتیجه کی ویتنام لارین آمریکا تجاوزی زمانی ووروشدوغو زمان شوروی و سایر کمونیست اؤلکه لر اونا یاردیم ایتدیله. آما سونرا شرق - غرب قارشی دورماسی و بلوک لارا بؤلونمه لری آرادان گنده نده سونرا افغانستان، ویتنام یا کوبالی لارین اولوم - دیریم مسئله لری سیاست و گوج دایره لرینی چوخ آز ماراخلان دیریر.

آذربایجانا گلدیکده ایراندا بیزه قارشی حکومت چه وریشی حیاتا کئچن تاریخدهن بو گونه کیمی بیزیم آن بویوک پتانسیل امکانلاریمیزدان بیری شمالی آذربایجانین موجودیتی اولموش دیر. بعضاً بیز بو مهم فاکتی یاددان چیخاراندا دشمن بیزه یاردیمچی اولوب، بیزی بو مهم فاکتوری یاددان چیخارماماغا چاغیرمیش لار. ایلر بویو محمود افشارین صحابه لری شمالی آذربایجانین موجودیتی نی و بو موجودیتین جنوبین آزادلیغیندا پتانسیل رولونون اهمیتی نی بیزه آنلاتماغا چاغیرمیش لار. بوتون «آران»، «آلبانیا»، «آذری دیلی» و بو کیمی اوی دورمالار هامی سی بیزی آییق لیغا چاغیریدی.

1- جی دنیا محاربه سینده سونرا گله جک دنیانین مستقل دؤولت لری آراسیندا بیر مستقل تورک دؤولتی نین بایراغی نین اه سمه سی هله آیدین دئیلدی. بو مسئله ده تورکیه تورکلری نین خارجی اشغالچی لارا قارشی جسارتلی مبارزه لرینده سونرا آیدین لیق یاراندی. همین ایلرده قیرمیزی بورونموش روس ایمپریاسی مستقل لیک سحری نین شیرین لیگینی هله تام دادمامیش تورک دؤولت لرین بیر - بیری نین آردینجا اشغال ائتدی. مستقل آذربایجان 71 ایل لیک اوزون بیر مدت اوچون گونده لیک ده ن سیلیندی. باشقا بیر مسئله آما گونده لیک ده دوردو: اشغال اولموش شمالی آذربایجان دا مسکو ایمپریاسی نین اقتدارنی اؤرت - باسدیر ائتمک نیتی له یارانمیش سیاسی قورلوش دا بو

ملت نئجه تمثیل اولمالی دیر؟ «آذربایجان خالقی» و نتیجه ده «آذربایجان رسپوبلیکاسی» یوخسا باشقا ایدورما بیر پاسپورت ایله یوزلرله باشقا خالقارلا بیرلیکده روسیه ترکیبینه داخل اولماق. سؤزسوز ارمنی و سایر آنتی تورک المنتلرین آذربایجان اوچون گؤردوکلی یوخو ایکنجی واریانت ایدی. آما آذربایجانین محمد امین رسولزاده نین رهبرلیگی آلتیندا یاشادیغی ایکی استقلال ایلی نین تاریخی خاطره سی بو واریانتی غیر ممکن ائتمیش ایدی. بیر کره استقلال بایراغی قالدیرمیش ملتین بو تاریخی خاطره سی نی مصادره ائتمک ممکن دئیلدی. بئله لیکله جنوبی آذربایجان اؤز شمالی یاریسی نین دنیا ژئوپلیتیک خریطه سینده سیلینمه مه سی تهله سی نی باشدان کئچیردی. بو آما هله بیر «پتانسیل» امکان ایدی. باشقا سؤزله بو امکان سوئت اتفافی نین دمیر پرده لری آرخاسیندا محبس ده ایدی. 1991 - جی ایله ده بو محبس خانانین قاپیلاری رسماً آچیلدی. بورا قدر دئیلن لری بئله خلاصه ائتمک اولار:

1- شمالی آذربایجانین موجودیتی جنوب اوچون بیر تاریخی شانس دیر. بو امکان ساوت دؤورونون باشلانیشیندا آلدن گتتمک تهله که سینده ایدی. شمالی آذربایجانین او دؤورده «ساوت سوسیالیست آذربایجان رسپوبلیکاسی» کیمی ساوت لر اتفاقینه داخل اولماسی بو تهله که نی آرادان قالدیردی.

2- بو شانس 1991-ه کیمی «پتانسیل» بیر کاراکتر داشیردی. شمالین آزادلیق و استقلالینی احیا اولماسی ایله، بو امکان تام یئنی بیر کیفیت تاپدی.

بو گون جنوب دا گئده ملی آزادلیق حرکاتی و بو حرکاتین مهاجرت قولو هر ایکی سی نین نه درجه ده بو امکان دان استفاده ائده بیلدی یی ماراخلی بیر موضوع دیر. البته بو مسئله بیر چوخ آسپکت لره مالک دیر؛ اوجمله ده ن شمالین جنوب دا و خارجه ده اولان 30 میلیون لیک آذربایجانلی نین گوجونده نه درجه ده اؤز استقلالینی محکم لندیرمک ده یارارلانیدیغی دا مباحثه اولونمالی دیر. بو مقاله آنجاق خارجه ده کی اساساً جنوب منشألی مهاجرت ایله شمالی آذربایجان اقتدارلاری نین مناسبت لری نی آراشدیرماق ایستیر.

یوخاری دا قید اولان 71 ایل لیک بیر پرود عرضینده شمال - جنوب مناسبت لری یوخ درجه سینده یئنیدیریلدی. هم تهران و هم مسکو بو مناسبت لرین دوامیندا اؤز اقتدارلارینا بیر خیر گؤرموردولر. حتی شوروی ایرانا کمونیزم صادر ائتمک ایشینی چوخ طبیعی سایلابیلن آذربایجان - آذربایجان یولو یئرینه، روس - «فارس» یولونا اوستون لوک وئیردیلر.

خارجه ده یاشایان آذربایجان مهاجرتی نه اوج مهم فعالیت قائل اولماق اولار:

1- خارجه یاشایان و بوردا بویاباشا چاتان نسل آذربایجانلی لارین معنوی قیدالانماسی و آذربایجان روحلو تریبه سی.

2- ایراندا تورک لرین ملی آزادلیق مبارزه لرینی ایزله ییب بو مبارزه نی حمایه ائتمک.

3- شمالی آذربایجانا هومانستی یاردیم لار ائدیب دنیا ایله آذربایجان جمهوریتی آراسیندا مدنی ایلگی لرین یارانماسینا یاردیمچی اولماق.

خارجده یاشان آذربایجان مهاجرتی ایله بیر نوع یوخاری سویه لی مناسبت لر هله استقلال دان قاباخکی ایل لرده باشلامیش دی. بو مناسبت اؤنجه «دوستلوق جمعیتی» و سونرا «وطن جمعیتی» طرفینده ن ایره لی سورولوردی. 1 - جی تشکیلاتین رهبری شاعر «نبی خزری» و وطن جمعیتی نین صدری ایسه یازیچی «ائلچین آفندی یف» ایدی. وطن جمعیتی نین اهمیتی داها بویوک و گوردویو ایشلرین حجمی داها آرتیق ایدی. وطن جمعیتی اؤزونون ارمنستان دا اولان اوخشار نمونه سی اساسیندا یارانمیشدی. بو تشکیلات سؤزون اصیل معناسیندا غیر سیاسی و غیرایدئولوژیک ایدی. بیر نوع بیر طرفلی مناسبت لر اساسیندا خارجده فورمالاشماق دا اولان آذربایجان تشکیلات لاری نین مدنی (کولتورل) قیدالانماسینا یاردیم ائدیردی. بو اورقان حکومت بودجه سی ایله اداره اولدوغو حالدا معین بیر سیاسی خط یا ایدئولوژی ایشی قاباغا آپارماغا مجبور دئیلدی. خارجده یاشایان آذربایجانلی لار دان «رومانتیک» بیر تصویرله ایشه باشلایان وطن جمعیتی گئتدی کجه رئال لاشماق و تجربه لشمک له برابر فعالیت دایره لرین گئنیش لندیریردی. هراوچ آلیفبادا «اولار یوردو» ادلی بیر آیلیق قازتین منتظم نشری ده بو جمعیتین ایشلرینده ن بیری ایدی. بو جمعیتین آن گوجللی جهتی اونون مالیه امکان لاری ایدی: بوللو کتاب و موسیقی وال لاری پست ائتمک، آذربایجانا سفر ائتمک اوچون ویزا و حتی هتل لرده یئرلشمک یاردیمی، گلن قوناخلارین آذربایجان اجتماعیتی له تانیش ائدیب، گوروشدورمک، آذربایجان اهالی سینه مطبوعات و رادیو تله ویزیا واسطه سیله اونلارین فکرلرین چاتدیرماق، بو مقصدله «وطن» ادلی بیر پاپولیار تله ویزیا وئرلیشی یارادماق، بلدچی و حتی ماشین و شوفر وئریمک، هر بیر خرجی اؤزبویونونا گؤتورمک له دنیانین بیر چوخ اؤلکه لرینه موسیقی قوروپ لاری یول لاما، خارجده ن گلن قوناخلارین اشتراکی ایله کنفرانس لار و مدنی گوروش لر تشکیل ائتمک، بیر سیرا غیر آذربایجانلی قوناخلارین آذربایجانا دعوت اولونماسی و بیر چوخ باشقا ایشلر وطن جمعیتی نین دگرلی تاریخی ایشلری نین سیاهی سینه داخل اولاییلر. بو ایشلرین مهم جهتی وطن جمعیتی نین اینانیلماز بیر درجه ده نئچه مهم پرنسیب لره صادق قالماسی ایدی:

1- خارجده یاشایان آذربایجانلی لار و اوردا فعالیت ائده ن تشکیلات لارین داخلی ایشلری و داخلی اختلاف لارینا قاریشماق.

2- اونلاری آذربایجانین داخلینده گنده ن سیاسی چکیش - بکیش لره داخل ائتمک یا اونلار دان هانسی سا سیاسی بیر خط یا سیاسی تشکیلاتین خیرینه یا ضررینه استفاده ائتمه مک.

3- آذربایجان رسپوبلیکاسیندا رشوت خورلیق و مین بیر نوع سواستفاده لرین باش آلیب گئندی یی حالدا وطن جمعیتی اؤز فعالیت لری نی بو خسته لیک لردهن کناردا ساخالماقدا موفق اولموشدور.

دئمک اولارکی مهاجرت یین یوخاریدا ساییلان 3 مهم فعالیت یندهن وطن جمعیتی هر اوچونو اؤزایش پلان لاریندا نظرده آیردی. البته دوزگون اولاراق 3-جو فعالیت یعنی شمالی آذربایجان یین خارجه کی سسی اولماق مسئله سی حاقدان کنکرت بیر تاپشیریق یا پلان یوخایدی و بو مسئله تکجه فعالیت لرین عمومی روحوندا و جنوب منشالی آذربایجانلی لارین دوغما وطن لری نین شمالی پارچاسی ایله تانیس ائدیلمه سینده تجسم تاپیردی.

وطن جمعیتی نین ایشینده اولان بؤیوک چاتیشما مازلیق بو تشکیلات یین تازا اولدوغو و درین عنعنه لره دایناماسینا قایدیردی. بو مسئله بو اورقان یین مختلف اتهام لار و یئرسیز تنقیدلره معروض قالماسینا باعث اولوردو. چوخ حالدا بو هئچ بیر سیاسی بلوکا باغلی اولمایان و عموم خالق حورمت و حمایه سیندهن فایدالانان بو اوجاق بنی اسرائیلی ایرادلارا و موهوم اتهام لارا توش گلیردی. سؤزسوز اگر بو اورقان همان سویه ده ایشلرینی بوگونه کیمی دوام ائده بیلسه ایدی، اؤزونو تثبیت ائتمیش تاریخده اؤزونه دانیلماز بویوک یئر آلمیش بیر انستیتوت کیمی یئر آلمیش اولاردی. تأسف کی آذربایجان دا اکونومیک بحران بو تشکیلاتی دا باشقا اجتماعی اورقان لار کیمی سارسیتدی.

شمالی آذربایجان یین استقلال یولو ارمنی تجاوزی قوربانلاری نین قانلاری و آذربایجان شهر و کندلری نین اودا چکیلمه سیله مرکب لشدی. بو مسئله گنج آذربایجان جمهوریتی نین مهاجرت له مناسبت لرینه تأثیرسز قالا بیلمز ایدی. ارمنی تجاوزی روسیه و خارجه یاشایان ارمنی لرین تبلیغات، لوبی چی لیک، اکونومیک و حتی حربی یاردیم لاریندان استفاده ائدیردی. آذربایجان حتی تهران رژیم یی نین اسیری اولان 30 میلیون آذربایجانلی نین گؤز یاشلاریله گؤستمک ایسته دی یی همرا ی لیک دهن بئله محروم اولونوردی. شمالی آذربایجان دا ارمنی لرین آغی، قارا و قارانی آغ گؤستره بیلن شیطان لوبی آپاراتلاری نین زهرلی فعالیت لرینی اثرسز لشدیرمک (خشتی ائتمک) اوچون خارجه یاشایان آذربایجان مهاجرت یی نین گوجونه برک احتیاج دو یولوردی. اونا گوره کیمین حاکمیت ده اولدوغوندان آسیلی اولمیاراق، مهاجرت یین یوخاریدا ساییلان 3 وظیفه سیندهن تکجه بیرینه (شمالین سسی اولماغا) اهمیت وئریلدی. داها بو مهاجرت یین اؤزو و یئنی یئتمه نسلی نین مدنی تربیه مسئله سی و یا مهاجرت یین ایران دا گئندهن ملی آزادلیق مبارزه سینده حمایه - چی اولماسی یاددان چیخیردی. بو دگیشیک لیک ایکی طرفدهن شدت لنیردی:

1- آذربایجان رسپوبلیکاسی نین او جمله دهن محاربه نتیجه سینده معروض قالدیغی اکونومیک بحران یی، چوخ خرج آپاران مهاجرت له مدنی مناسبت لری دؤولت بودجه سی نین مایه سیندهن محروم ائندی.

2- مهاجرتی تکجه شمالین خارجه کی سسی کیمی گؤرمک، «ایران اسلام رسپوبلیکاسی» ایله مناسبت لرده بحران یارادمیردی. تهران دؤولتی همیشه بؤیوک حساسیت له خارجه یاشایان آذربایجانلی لارین شمالی آذربایجان لا اولان

هر بیر سویدهده مناسبت لیرینی ایزله میش و هر بیر فرصت دهه بو علاقه لره قارشی ناراضی لیغینی بیلدیرمه یه استفاده ائتمیش دیر.

بئله لیکله آذربایجان ین رسمی سیاست دایره لرینده یئنی بیر «مهاجرت سیاستی» فورم لاشیر. بو سیاست ین اساس جیزگی لرینی آشاغی دا بئله ترسیم ائتمک اولار:

مهاجرت ین 3 فونکسیاسیندان آنجاق 3- جی سینی (شمال ین سسی اولماق) گورمک. مهاجرت ین یئرده قالان 2 فونکسیاسی نی دانمادان یا اولار قارشی دورمادان، ساده جه بو اولار ی مهاجرت ین «اؤز ایشی» کیمی کورمک.

حتی مهاجرت ین بو تک فونکسیاسیندان استفاده ائتمک اوچون ده آذربایجان دؤولت دایره لرینده هئچ مشغول اولان بیر اورقان یوخ دیر. مثل اوچون آذربایجان ین آن مهم مسئله سی اولان ارمنی اشغالی حاقیندا بو گونه کیمی 10 صحیفه لیک بیر جزوه ده بو حاقدا چاپ اولوب مهاجرت ین اختیاریندا قویولمامیش دیر. هئچ بیر ویدئو کاستی هئچ بیر نت صحیفه سی، هئچ بیر کنفرانس و هئچ باشقا بیر کنکرت ایش.

مهاجرت اؤز انکشاف یول لاری، ضدیت لری و تاریخی یئرینه باشقا حاضر نمونه لرله مقایسه اولونوردی. دائما یهودی و ارمنی دیاسپورالاریله مقایسه اولونان مهاجرت، بو مقایسه لرده ن اودوزموش (!) و غلیل (!) چیخیردی. ائله بیل بیر فوتبال چی اوشاق اؤزونو بیر تجربه لی فونبال اوستاسی ایله مقایسه ائدیر. بو مقایسه البته ناامیدلیک ده ن باشقا بیر نتیجه وئرمز. بئله لیکله مینلرایل عرضینده انکشاف ائتمیش یهودی و ارمنی دیاسپورالاریله مقایسه ده جنوب منشالی آذربایجان مهاجرتی، شمالی آذربایجان ین رسمی دایره لری گؤزونده ناامید ائدیجی بیر فورم دا گورونور. شمال دا، بو مهاجرت اولدوغو کیمی تانینمیر و چوخ حال لاردا شمال دا گؤزله نیلن «ایده آل مهاجرت» له «رئال مهاجرت» آراسیندا اولان بویوک فاصله، بویوک زحمت لر، ساختا کارلیق لار و شیشیرتمه لرله اؤرت - باسدیر ائدیلیر.

تکجه خارجه یاشایان هر بیر آذربایجانلی دان گؤزله نیلیرکی اؤز وطن داش لیق بورجو کیمی بوساحه ده بیر سیرا ایشلر گورسون و باجارسا معجزه لر گؤسترین!

بس مهاجرت ین اؤزونون ملی - مدنی قیدالانماسی و مهاجرت ده بویاباشا چاتان یئنی یئتمه نسلین ملی روحلو تعلیم تریبه مسئله سی؟ بو مسئله مهاجرت ین «اوز مسئله سی» دیر! مهاجرت اوچون نه بیر مطبوعات اورقانی، نه بیر آلیفا کتابی، نه بیر رادیو تله ویزی وئرلیشی، نه بیر معلومات کتابچاسی (Yelo Pages)، نه آذربایجان دا بیر مرکز یا گوروش یئری کیمی بیر بنا. بیر سؤزله مهاجرت اؤزو «اؤز ایش» لرله مشغول اولمالی دیر. بو سؤزون معناسی او دیر کی بیر موسیقی کاستی، بیر ویدئو کاست، بیر قازت، بیر کتاب، بیر خبر، بیر تلفن نؤمره سی یا بیر آدرس و هر باشقا بیر المنتار امکانی آله ائتمک ممکن اولسادا 20 - جی عصرین آخیرینا یارامایان چوخ چتین لیک لرله باشا گلیر.

مهاجرتین 2 - جی فونکسیاسی یا ایراندا گندهن پروسه نی ایزله ییب اونا تاثیر قویماق مسئله سینده ده آذربایجان دؤولتی نین «مهاجرت سیاستی» یوخ دیر. بو مسئله ده مهاجرتین «اؤزایشی» دیر. بو حاقدالته آذربایجان دؤولتی ایران اسلام جمهوریتی نین حساسیت لرینی نظره آلماقدا حاقلی دیر.

سون سؤز:

آذربایجان جمهوریتی نین موجودیتی و خصوصیه مستقل لی، جنوب اوچون بیر تاریخی شانس دیر. خارج ده یاشایان اساساً جنوب منشالی آذربایجان مهاجرتی بو امکان دان فایدالانیب و اؤزنؤبه سینده شمالی آذربایجان استقلالیتی نین بو گنج لیک چاغلاریندا اونا معین (آما چوخ محدود) یاردیم لار گؤستره بیلردی. شمالی آذربایجان 80 - جی ایل لرین آخیریندا باشلایراق یوکسک سویه ده خارج ده یاشایان آذربایجان مهاجرتی ایله مناسبت لر یارادماغا باشلاییر. بو مناسبت لر 4 سبب ده ن دوام ائده بیلیمیر:

- 1- ارمنی تجاوزی نین یاراتدیغی بحران،
- 2- سیاسی غیر ثابت لیک و اوندان دا مهم عمومی اکونومیک بحران،
- 3- بیرنجی نسل مهاجرت لرینه مخصوص اولان چتین لیک لر و خسته لیک لره دچار اولان حاضرکی آذربایجان مهاجرتی شمالدا گؤزله نیلن سجه لرده ن چوخ گثری قالماق فاقتی.

مهاجرتین رئال وضعیتینی آرایا قویماق البته بو مهاجرتین اؤزو و نماینده لرینی بونونادوشن مسؤلیت دیر و بونا گؤره ده، مهاجرت حاقتیندا شمالدا حاکم اولان غیر دوزگون تصویر رئال لاشدیرماغا چالیشماق لازم دیر. بوگونه کیمی مهاجرتین شماللا کانتاکت دا اولان نماینده لری اؤز شماللی باجی - قارداش لارینی «مأیوس» ائتمک یئرینه، اونلارا «گؤز لیلین» تصویر ی وئرمیش لر.